

130 години от рождението на Йордан Йовков

Йордан Йовков

ЖИВОТ И ДЕЛО

Йордан Йовков е български писател, журналист, учител и военен. Роден е на 09.11.1880, Жеравна, Бургаска област. Почива на 15.10.1937 в Пловдив. Основно образование завършва в родния си град (1895), а гимназия в София (1900). Завършва ШЗО в Княжево (1902–1904). През 1904 година се записва да учи в Юридическия факултет, но не успява да го завърши поради смъртта на баща си. Учителства в различни добруджански села до 1912 година, когато е мобилизиран. След Балканската и Междусъюзническа война работи като редактор на списание „Народна армия“ в София и на списание „Преглед на Министерството на вътрешните работи и народното здраве“. През 1915 г. отново е мобилизиран и изпратен в гр. Ксанти. През 1916 г. е командирован в редакцията на сп. „Военни известия“. След края на Първата световна война и окупацията на Добруджа от румънците, Йовков минава нелегално границата и се установява във Варна, където учителства до есента на 1920 година. След застъпничество на приятели от София е назначен в българската легация в Букурещ. През 1920–27 г. е редовен сътрудник по печата; постоянно е понижаван в длъжност, поради което в края на 1927 г. напуска легацията. Последните 10 години от живота му са изпъл-

нени с творчески труд и изтощително напрежение, което се отразява на здравето му. Неизлечимо болен, през есента на 1937 година заминава на лечение в Хисаря. Поради влошеното състояние е опериран по спешност в Католическата болница в Пловдив, но след 24 часа Йовков умира. Погребан е в София и името му се свързва и до днес с името на писател хуманист и майстор на късия разказ.

ТВОРЧЕСТВО

Йовков дебютира като поет през 1902–11 г. в различни периодични издания – в „Съзнание“, списанията „Пробуда“, „Художник“, „Ново време“, „Ново общество“ и „Бисери“. Много бързо желанието да пише на социални теми и теми от военния живот се трансформира в писане на проза. Първата си белетристична творба – „Овчарова жалба“, с подзаглавие „Старопланинска легенда“ – Йовков публикува в списание „Просвета“ през 1910 г. Следват импресиите „Те победиха“, „На старата граница“ и повестта „Земляци“, отразяващи предимно военната тематика, която живо вълнува автора в периода на участието му във войните. Тази тема

бива винаги отразена от перото на финия психологизъм, за разлика от бунтовническите разкази и романи на Иван Вазов. След това Й. Йовков пише сборниците с разкази „Последна радост“, „Старопланински легенди“, „Вечери в Антимовския хан“, „Женско сърце“ и романите „Чифликът край границата“, „Ако можеха да говорят“, както и незавършения роман „Приключенията на Гороломов“, драмите „Албена“, „Боряна“, „Обикновен човек“ и комедията „Милионерът“.

ЙОВКОВ – МИТОТВОРЕЦ

Йовковото творчество поставя редица образи-митологеми, което не веднъж бива изтъкнато от съвременната българска литературна критика (главно в лицето на проф. Милена Кирова). Както в ранните разкази, така и в по-късните си прозаични творби, Йовков създава мита за родната земя като място на военни действия. Като че по подобен начин още Христо Ботев – друг митотворец, сътвори образа на Балкана като онова романтично място – „там“, „горе на Балкана“, където се извършва чудото на битката с пречистващо значение, катарзиса на една нация

Родната къща на Й. Йовков в Жеравна

Литературен музей „И.Иовков“ в Добрич

– Освобождението на българския народ. Йовковите митове са митове на друга поробена земя – Добруджа. Планината от творчеството на Иван Вазов и Христо Ботев бива заменена по-скоро от равнината, като един безкраен път на битката, но и надеждата от освобождението – един път „по жицата“, все по равния път, в търсене на бялата лястовица. На мита за Балкана Йовков противопоставя равната земя, като земя на болки, но и на надежди и красота. Тази земя ражда, тя е плодородна. Не случайно Стефан от разказа Кошута обитава и планината (търсейки фатално красивата Димана), но и равнината, където мели брашно на воденицата си и където е жената-майка Дойна. Когато е в планината, мелницата се разваля, а когато се върне обратно на равната земя, мелницата продължава да работи и ражда насъщния за хората хляб. Йовков твори един свят от митове, а това задължително включва един стремеж към противопоставяне – на образи, светове, на болка, но и на надежда. Друг голям мит е този за Бог и божественото начало. Бог е потърсен, но е намерен. Неговото присъствие е до голяма степен разколебано и Йовковото творчество е предуд-

преждение за опасността, която крие един свят без Бог. Множество отрицателни образи разкриват другата страна на мита за Бог – тази на греха и Сатаната. Женда от разказа „Постолови воденици“ съблазнява с красивото си тяло разбойниците, минаващи край полуразрушената ѝ къща, на покривата на която се разхожда Козелът – символ на Сатаната според богомилските легенди. Шибил и Индже са образи на разбойника, проливащ невинната кръв на народа. На тях обаче Й. Йовков противопоставя мита за изкуплението и надеждата. И прави това с изключителен психологизъм, който предопределя изначалната му вяра в доброто в човека.

ЙОВКОВ – ПСИХОЛОГ И ХУМАНИСТ

Без съмнение, една от основните теми на Йовковото творчество е войната. Образът на войника и човека в униформа се превръща в централна фигура, съдбовна идентификация на всеки мъж. Не случайно и женственият поет Люцкан от разказа „Последна радост“ ще възрази на подигравката, която му отправят останалите относно участието му в бойните редици: „Защо да не вървя? Не съм ли мъж?“ Тези войнишки фигури са описани обаче с изключителен психологизъм, който се интересува от войнишкото не като социално явление, а като психологическо: „тия сиви фигури, които още прекосяват някъде границите и чиито подковани стъпки умерено и твърдо кълтят, звучат и се отекват сякаш далеч в глъбините на времето.“

Войникът е видян не само като човек в униформа, но и като поет, т.е.

човек на словото.

Люцкан продава цветя и се обяснява в любов на Цветана, но и когато дойде време за битка, тръгва наред с останалите военни. С тях тръгва и инженерът – съветник и приятел на Люцкан и любител на поезията на Леопарди. Йовков търси психологизма във всеки образ. Повечето от героите са меланхолични и тъжни. Спас от Белите рози е в състояние, в което не се чувства болен, но му е тежко и не му се стои на едно място. Това са фигури „на границата“ – на границата са войниците, на граница са и техните съпруги, останали вдовици... Труден и тежък е светът на Йовковите герои, но те не престават да търсят надеждата – „бялата лястовица“.

Деспина – жената на писателя

Димана Иванова

Нещо много оригинално, полусмешно и полусериозно имаше и в характера, и в самата фигура на Люцкана. тъй добре позната на мало и на голямо. Тоя кротък и простодушен човек можеше да има само едно настроение: някаква възторжена мечтателност, някакво тихо и самодоволно блаженство, за което сякаш нямаше никакви видими причини. Тая безгрижна и безобидна душа на птичка божия, която нито жене, нито сее, а се задоволява само с хубавото слънце и въздуха, който диша – беше определила и самата му професия. Но Люцкан продаваше цветя само през пролетта и лятото. В града нямаше никъде топъл цветарник и през зимата не без скръб и без мъка той трябваше да сменя занаятието си с друго, не тъй почтено и красиво: продаваше семки, фъстъци и лешници. Малко усърдие влагаше той в тая работа и всеки път свършваше със загуба, защото, човек с меко и нежно сърце, не можеше да устоява на молбите на младите момичета, даваше им повече, отколкото трябваше, и тъй се разоряваше. Но материалните щети не бяха в състояние да смутят тишината и блаженството на душата му, защото Люцкан беше и поет. Всички знаеха неговото знаменито стихотворение „Люцкан гори в червени пламъци“ – поема. Собствено, знаеха само отделни някои строфи, защото издаването на цялото произведение Люцкан отлагаше, докато получише подкрепата, която, според него, му била обещана от едно много високо място.

Из „Последна радост“